

УДК 314.7

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Марія Шкурат; Адріана Бартош; Анна Щербата

Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Вінниця, Україна

Резюме. Досліджено вплив міжнародної трудової міграції населення на соціально-економічний розвиток України. З'ясовано теоретичний аспект поняття «міжнародна трудова міграція» та обґрунтовано основні складові явища міжнародної міграції робочої сили. Проведено аналіз та систематизовано фактори, що спричиняють виникнення та продовження міжнародної трудової міграції. Проаналізовано кількість українських працівників за кордоном та досліджено їх динаміку протягом певного періоду. Виявлено фактори, що активізують міграційні процеси в Україні. Наведено статистичні дані динаміки грошових переказів трудових мігрантів та їхній вплив на економіку країни. Визначено та проаналізовано основні аспекти, на які впливають грошові перекази трудових мігрантів. Проведено дослідження впливу міжнародної трудової міграції на економічний прогрес країни, а також оцінено позитивні та негативні наслідки відтоку кваліфікованої робочої сили з України. Трудова міграція для України відзначилася зменшенням соціальної напруги в суспільстві. Виявлено, що грошові трансфери сприяли підвищенню валютного курсу країни та підвищенню платоспроможності конкретних груп громадян, що спонукало до розвитку внутрішнього ринку товарів та послуг. Також трудові мігранти сприяли культурному обміну між країнами, розповсюджуючи знання про Україну та наповнюючи її новими культурними елементами. Проте трудова міграція для України також має й негативні наслідки, оскільки країна стає залежною від переказів коштів трудових мігрантів. Зменшення чисельності молодих людей у країні також негативно вплинуло на наповнення пенсійного фонду через їхній виїзд за кордон. Крім того, втрата висококваліфікованих кадрів, відома як «відтік мізків», коли вчені та фахівці виїжджають за кордон, призводить до дефіциту кваліфікованої робочої сили в Україні. Зроблено висновок, що попри певні негативні наслідки міжнародної трудової міграції для України, вона відіграє значну роль для соціально-економічного розвитку держави в сучасних умовах, надаючи додаткові фінансові ресурси та сприяючи зайнятості населення. Однак потрібно шукати способи стимулювання внутрішньої економіки та створення гідних робочих місць в Україні, щоб зменшити залежність від грошових переказів.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, ринок праці, робоча сила, мігранти, грошові перекази, соціально-економічний розвиток.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.04.202

Отримано 22.04.2024

UDC 314.7

THE IMPACT OF INTERNATIONAL LABOR MIGRATION ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Mariia Shkurat; Adriana Bartosh; Anna Shcherbata

Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Summary. The article examines the impact of international labor migration on the socio-economic development of Ukraine. The theoretical aspect of the concept of «international labor migration» is clarified and the main components of the phenomenon of international labor migration are substantiated. The factors causing the emergence and continuation of international labor migration were analyzed and systematized. The number of Ukrainian workers abroad was analyzed and their dynamics m.shkurat@donnu.edu.ua during a certain period

were studied. The factors that activate migration processes in Ukraine have been identified. Statistical data on the dynamics of migrant workers' remittances and their impact on the country's economy are provided. The main aspects that are affected by remittances of labor migrants have been identified and analyzed. A study of the impact of international labor migration on the economic progress of the country was conducted, as well as the positive and negative consequences of the outflow of skilled labor from Ukraine were assessed. Labor migration in Ukraine was marked by a decrease in social tension in society. It was found that monetary transfers helped to increase the country's exchange rate and increase the solvency of specific groups of citizens, which encouraged the development of the internal market of goods and services. Migrant workers also contributed to cultural exchange between countries, spreading knowledge about Ukraine and filling it with new cultural elements. However, labor migration also has negative consequences for Ukraine, as the country becomes dependent on remittances from labor migrants. The decrease in the number of young people in the country also negatively affected the filling of the pension fund due to their departure abroad. In addition, the loss of highly qualified personnel, known as the «brain drain», when scientists and specialists go abroad, leads to a shortage of skilled labor in Ukraine. It was concluded that despite certain negative consequences of international labor migration for Ukraine, it plays a significant role in the socio-economic development of the state in modern conditions, providing additional financial resources and promoting the employment of the population. However, it is necessary to find ways to stimulate the domestic economy and create decent jobs in Ukraine to reduce dependence on remittances.

Key words: international labor migration, labor market, workforce, migrants, remittances, socio-economic development.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.04.202

Received 22.04.2024

Постановка проблеми. Міжнародна міграція є необхідною складовою сучасного глобального економічного, соціального, політичного та культурного життя. Вона проникає в усі куточки світу й стала важливим фактором у соціально-економічному розвитку, приносячи вигоду як країнам, що приймають мігрантів, так і країнам їх походження. У зв'язку з глобалізацією світової економіки, міжнародна трудова міграція значно вплинула на ринки праці майже усіх країн. Особливо ця проблема стала актуальною для України з моменту подій 2014 року на сході країни, девальвації гривні, низького рівня заробітної плати, загрози безробіття та повномасштабної російської агресії у 2022 році, яка спонукала мільйони українських громадян до виїзду за межі країни в пошуках безпеки та прискорила міграційний процес. Це, в свою чергу, вплинуло на рівень зайнятості та економічний розвиток України та зумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідження процесу міжнародної трудової міграції та аспектів регулювання міграційних процесів з точки зору нормативно-правового регулювання зробили такі вітчизняні науковці: Безуглий П. Г., Гуменюк Ю. П., Гоголь Г. П., Цимбал Л. І., Овчаренко К. В. Зацікавленість вивчення процесів регулювання міжнародної міграції робочих ресурсів виявили такі відомі зарубіжні вчені, як Т. Андерсен, В. Бьонінг, А. Вільямс, К. Дустман.

Метою дослідження є аналіз динаміки міграційних процесів в Україні та визначення впливу міжнародної трудової міграції на економічний розвиток держави.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначено такі наукові завдання: розкрити сутність міжнародної трудової міграції та обґрунтувати основні складові явища міжнародної міграції робочої сили; визначити та проаналізувати динаміку кількості трудових мігрантів з України; з'ясувати чинники, які активізують трудову міграцію в Україні; дослідити динаміку грошових переказів трудових мігрантів в Україну; провести дослідження впливу міжнародної трудової міграції на соціально-економічний прогрес країни, а також оцінити позитивні та негативні наслідки відтоку кваліфікованої робочої сили з України на основі проведеного аналізу.

Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: аналіз наукової літератури за темою дослідження, порівняльний аналіз, термінологічний метод, статистичний, логічний підхід до обґрунтування впливу міжнародної трудової міграції на соціально-економічний розвиток України, метод візуалізації та системний підхід.

Виклад основного матеріалу. Ринок праці є ключовим складовим елементом економіки будь-якого типу і водночас важливою сферою соціального й політичного життя суспільства. Головним джерелом забезпечення добробуту населення країни є розвинений ринок праці, де люди можуть реалізувати свої професійні знання і навички, отримуючи матеріальну винагороду відповідно до якості та кількості праці, яку вони витрачають. Наявність потрібних трудових ресурсів, які відповідають поточним і перспективним потребам держави, є одним із ключових факторів для ефективного функціонування та розвитку національної економіки.

Міжнародна трудова міграція – це процес переміщення людей з однієї країни в іншу в пошуках зайнятості. Вона включає переїзд працівників з однієї країни до іншої, часто через різницю в економічних умовах, працевлаштування та життєві умови. Міжнародна трудова міграція може мати великий вплив на економіку та суспільство як країни походження, так і країни прийому мігрантів. Вона може стимулювати економічний розвиток, забезпечувати доступ до робочої сили та сприяти культурному обміну.

Міжнародна трудова міграція є важливою частиною економіки будь-якої країни, але цей процес важко контролювати. Трудові мігранти сприяють економічному зростанню та розвитку країни, тоді як країна створена підтримувати значну вигоду від грошових переказів і навичок, які мігранти набувають під час роботи за кордоном. Однак, з точки зору захисту трудових мігрантів, процес імміграції включає складні питання.

Як правило, міжнародна міграція робочої сили означає міжнародне переміщення або подорожування конкретного населення країни, проте не в усій країні в цілому, лише та частина, яка зацікавлена або хоче працювати, але наразі не має роботи (рис. 1).

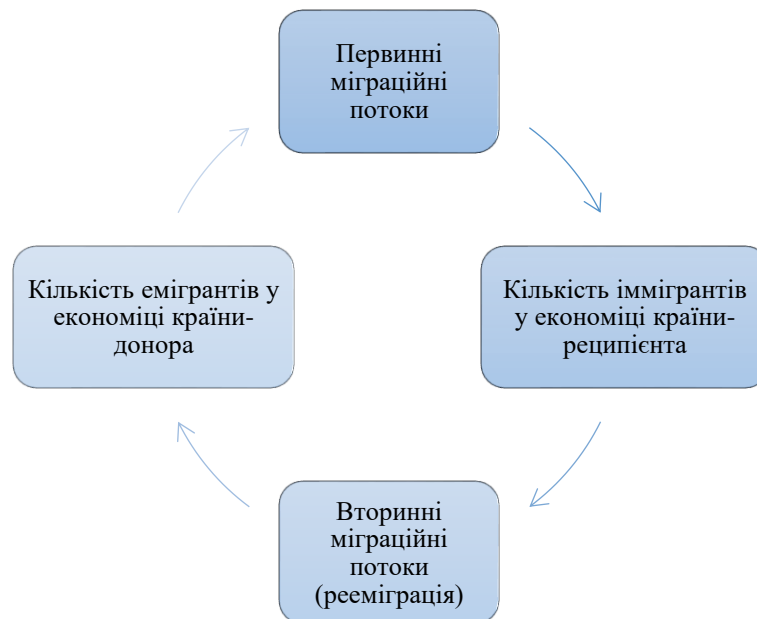

Рисунок 1. Основні складові явища міжнародної міграції робочої сили [3]

Слід акцентувати увагу на системному взаємозв'язку між усіма чотирма частинами міжнародної міграції. Зрештою, людина, яка залишає рідну територію (емігрант), не може мігрувати «куди завгодно», натомість вона має стати іммігрантом в іншій країні. Тому загальна кількість іммігрантів у країнах-реципієнтах робочої сили завжди ідентична загальній кількості трудових емігрантів в країнах-донорах робочої сили. На глобальному рівні рівень загального обсягу еміграції та загального обсягу імміграції також є правомірним, якщо загальна сума підраховується по всіх країнах.

Україна спостерігає значний міграційний потік через невдоволеність рівнем життя та безпеки, умовами проживання та перспективами у кар'єрному й освітньому планах. Люди виїжджають у пошуках кращих можливостей для самореалізації, часто через неможливість отримати вищу освіту чи знайти престижну роботу, яка б відповідала їхнім здібностям. У додаток до цього, еміграційні тенденції посилюються через вплив військових конфліктів та економічної нестабільності в останні роки [1].

В останні роки в Україні спостерігається значне зростання активності трудової міграції. Грошові перекази від трудових мігрантів мають значний вплив на економіку країни, впливаючи на життєвий рівень домогосподарств, які користуються цими переказами та витрачають їх в Україні. Для українських мігрантів, які працюють у країнах з високим рівнем доходу, грошові перекази стають все важливішим джерелом додаткових доходів для їхніх сімей. Очікується, що зі зростанням загального обсягу грошових переказів, вони можуть також стати потенційним джерелом фінансування соціально-економічного розвитку України в цілому.

Оцінювання трудової міграції на соціально-економічний розвиток України варто розпочати з динаміки кількості трудових мігрантів (рис. 2).

Рисуюнок 2. Динаміка кількості трудових мігрантів з України протягом 2015–2023 рр., млн осіб [4]

З даного графіка бачимо, що протягом 2015–2023 років кількість трудових мігрантів з України значно зросла. Це зумовлено різними факторами, такими, як економічна та політична нестабільність після подій на сході країни в 2014 році, відсутність робочих місць, низький рівень заробітної плати в Україні, можливість здобуття більш високооплачуваної роботи за кордоном. Також свої корективи вніс 2022 рік, а саме, повномасштабне вторгнення країни-агресора на територію держави, що змусило українців масово виїжджати за кордон у пошуках безпеки й відповідно працевлаштування задля забезпечення належним чином своїх потреб проживання. Проте спостерігаємо, що у 2023 році кількість трудових мігрантів дещо зменшилася, так як під час воєнного стану на території України виїзд для працездатних чоловіків заборонений, тому міграція переважно відбувалася жінками.

Варто відзначити чинники, які сприяли зростанню трудової міграції в Україні, а саме:

- збільшення вартості комунальних послуг, що призвело до підвищення орендної плати для мешканців інших міст;
- воєнні дії на сході країни в 2014 році та повномасштабне вторгнення країни-агресора у 2022 році;
- можливості самореалізації в країнах Євросоюзу;
- низька оплата праці в Україні;
- дефіцит робочих місць та важкі умови праці (рис. 3).

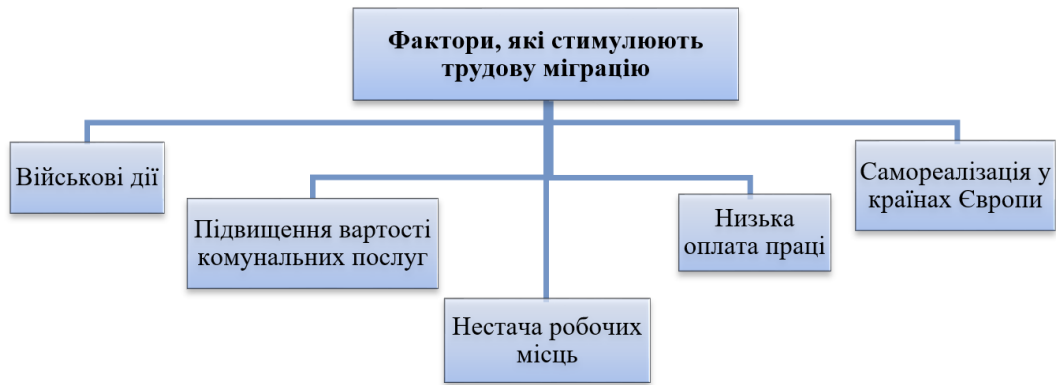

Рисунок 3. Фактори, які впливають на зростання трудової міграції

Існує багато факторів, які зумовлюють перекази грошових коштів мігрантів:

- Підтримка членів сім'ї. Мігранти надсилають гроші своїм сім'ям, щоб допомогти їм покрити основні потреби, такі, як їжа, житло, освіта та медичне обслуговування.

- Інвестиції. Мігранти можуть надсилати гроші, щоб інвестувати в бізнес, нерухомість або освіту своїх дітей.

- Збереження. Мігранти можуть надсилати гроші, щоб зберегти їх на майбутнє або для непередбачених витрат.

- Підтримка соціальних проектів. Мігранти можуть надсилати гроші на підтримку соціальних проектів, таких, як будівництво шкіл або лікарень у своїх рідних містах.

Далі варто проаналізувати грошові перекази трудових мігрантів та їхній вплив на економіку країни (рис. 4).

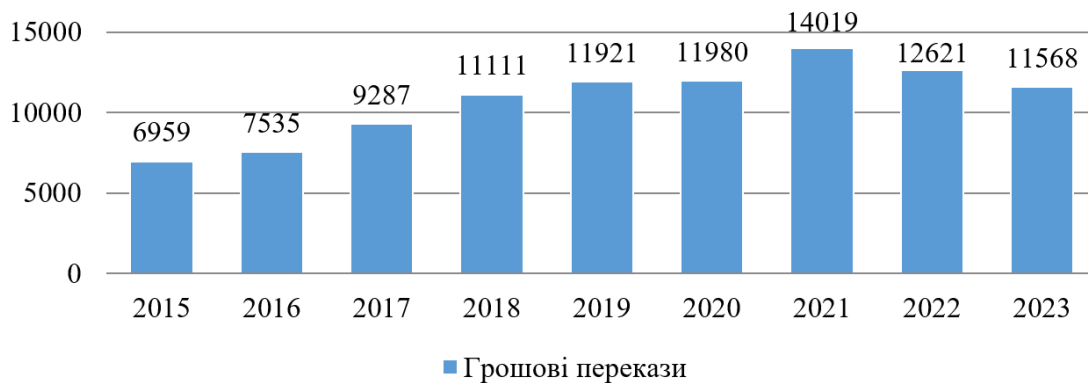

Рисунок 4. Динаміка грошових переказів в Україну з-за кордону протягом 2015–2023 рр., млн дол. США [2]

Проаналізувавши рисунок, спостерігаємо позитивну динаміку грошових переказів в Україну з-за кордону протягом 2015–2021 рр. Грошовий потік працівників-мігрантів був, ймовірно, вищим, ніж офіційна статистика, оскільки мігранти в основному використовували неформальні канали для переказу коштів в Україну. Після 2021 року їхня кількість дещо скоротилася – від 14019 млн дол. США у 2021 до 12621 млн дол. США у 2022 році, так як більшість українців з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році виїжджали з України разом зі своїми сім'ями, тому внаслідок цього й скоротилися обсяги грошових переказів.

В сучасних умовах, враховуючи дані щодо переказів мігрантів, важливо усвідомлювати, що їх обсяги можуть значно перевищувати вказані. Масштаби і тенденції переказів мігрантів неминуче породжують питання про їхній вплив на соціально-економічний розвиток.

У науковій літературі обговорюються три основні аспекти цієї проблеми:

- вплив переказів на благополуччя домогосподарств, боротьба з бідністю та розподіл майна;
- вплив на зайнятість, виробництво та економічне зростання;
- вплив на зменшення дефіциту торгового та платіжного балансів.

Іншими словами, результати переказів аналізуються як на мікро-, так і на макрорівнях.

Перекази впливають на структуру витрат домогосподарств: вони зменшують відсоток доходів, який йде на харчування та житло, і збільшують частку, витрачену на освіту, медичні послуги, відпочинок та придбання товарів тривалого користування. Покращення умов проживання сприяє нагромадженню людського капіталу. Хоча більшість коштів, які отримують мігранти, використовується на потреби повсякденного життя сім'ї, частина з них інвестується у розвиток підприємництва. Це безперечно має позитивний вплив на рівень зайнятості та економічне зростання у країні походження [6].

Міжнародна трудова міграція має значний вплив на зайнятість, виробництво та економічне зростання України. Мігранти, що працюють за кордоном, зазвичай відправляють кошти своїм родинам в Україні, що зменшує соціальний тиск на державні соціальні програми та допомагає покращити матеріальний стан родин. Також відправлені кошти можуть використовуватися для створення власного бізнесу в Україні, що сприяє створенню нових робочих місць [7].

Трудова міграція може впливати на виробництво через різні механізми. З одного боку, виїзд робочої сили може призвести до дефіциту робочої сили в окремих секторах економіки. Однак, з іншого боку, робоча міграція може сприяти втягуванню нових технологій та підвищенню рівня продуктивності у різних галузях економіки через перенесення знань та навичок, набутих за кордоном.

Вплив переказів на платіжний баланс країни переважно має позитивний характер. Вони відрізняються від інших зовнішніх фінансових надходжень, таких, як іноземна фінансова допомога, кредити та прямі іноземні інвестиції, оскільки не потребують повернення та обслуговування боргів і не є пов'язаними з реалізацією інвестиційних проектів, які мають високий рівень іноземних інтересів. Перекази можуть істотно покращити кредитоспроможність країни та полегшити їй доступ до міжнародних капіталовідкриттів. Вони сприяють підвищенню рейтингу держави та зниженню вартості запозичень. Враховуючи перекази, відношення державного боргу до обсягів надходжень від експорту, що є основним показником заборгованості країни, може значно покращитися.

Необхідно відзначити і такий результат переказів, як розвиток фінансового ринку. Зі зростанням обсягів мігрантських переказів відбувається швидкий розвиток інституцій, які зацікавлені в цьому бізнесі, розширення фінансових послуг на країни і регіони, де раніше вони були обмежені, й упровадження різноманітних технологічних та організаційних інновацій. Окрім суто грошових доходів, міграція та грошові перекази дозволяють збільшити інвестиції в охорону здоров'я та освіту. Проте не всі наслідки позитивні: експлуатація мігрантів недобросовісними роботодавцями та розлука з родиною можуть слугувати стресом для мігрантів, а масштабна імміграція може створити серйозні проблеми для національної ідентичності й суверенітету [8].

На основі вищезазначеної інформації, можна визначити переваги та недоліки трудової міграції для України та її економічного розвитку (табл. 1).

Таблиця 1. Переваги та недоліки трудової міграції для соціально-економічного розвитку України [5]

<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
<ul style="list-style-type: none"> – зменшення соціальної напруженості у суспільстві; – витрати великої кількості грошей в Україні, що збільшує попит на товари та послуги; – позитивний вплив на платіжний баланс країни; – омолодження робочої сили; – культурний обмін між країнами. 	<ul style="list-style-type: none"> – погане наповнення пенсійного фонду; – залежність від переказів коштів від трудових мігрантів; – дефіцит кваліфікованої робочої сили; – «відтік мізків»

Слід зазначити, що для України збільшення трудових мігрантів має свої позитивні аспекти. А саме, це призводить до зменшення соціальної напруженості у суспільстві, також велика кількість грошей витрачається в Україні, що збільшує попит на товари та послуги. Важливо відзначити, що надходження коштів від трудових мігрантів позитивно впливає на платіжний баланс країни та може підвищувати валютний курс. Трудові мігранти сприяють культурному обміну між країнами, поширюючи знання про Україну та наповнюють її новими культурними елементами. Однак це також має негативні наслідки, оскільки країна стає залежною від переказів коштів трудових мігрантів. Погане наповнення пенсійного фонду зумовлене виїздом молодих людей за кордон. Також має негативний вплив і виїзд висококваліфікованих працівників, так званий «відтік мізків», що передбачає виїзд вчених та фахівців за кордон, це призводить до нестачі кваліфікованих працівників в Україні.

Висновки. Спостерігається значне зростання кількості українських трудових мігрантів протягом 2015–2023 років, особливо після подій 2014 року на сході України та повномасштабного вторгнення росії у 2022 році. Це спричинено низкою факторів – як від економічної та політичної нестабільності, низьких зарплат, відсутності робочих місць до пошуку безпеки. Загалом міжнародна трудова міграція справляє суттєвий вплив на зайнятість, виробництво та економічне зростання в Україні через відправлення грошових коштів, перенесення знань й створення робочих місць унаслідок інвестування переказів у бізнес.

Отже, незважаючи на певні негативні наслідки, міжнародна трудова міграція відіграє важливу роль для економічного розвитку України в сучасних умовах, надаючи додаткові фінансові ресурси та сприяючи зайнятості населення. Проте залежність від грошових переказів потребує пошуку шляхів для стимулювання внутрішньої економіки та створення гідних робочих місць в Україні.

Conclusions. Thus, we see a significant increase in the number of Ukrainian migrant workers during the years 2015–2023, especially after the events of 2014 in eastern Ukraine and the full-scale invasion of Russia in 2022. This is caused by a number of factors, ranging from economic and political instability, low wages, and lack of jobs to the search for security. In general, international labor migration has a significant impact on employment, production and economic growth in Ukraine through remittances, knowledge transfer and job creation as a result of remittance investment in business.

Therefore, despite certain negative consequences, international labor migration plays an important role for the economic development of Ukraine in modern conditions, providing additional financial resources and promoting the employment of the population. However, dependence on remittances requires finding ways to stimulate the domestic economy and create decent jobs in Ukraine.

Список використаних джерел

1. Безуглий П. Г. Чинники та наслідки міграційного руху в Україні. *Політичне життя*. 2018. № 3. С. 4–9. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.3.1>

2. Грошові перекази в Україну (2008–2024). *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/> (дата звернення: 21.03.2024).
3. Гуменюк Ю. П., Гоголь Г. П. Теоретичні аспекти дослідження впливу міжнародної міграції робочої сили на розвиток економічної системи. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2019. Вип. 657. С. 487.
4. Кількість імігрантів та емігрантів. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ds/mr/km_sex_all_flow_e.xlsx (дата звернення: 21.03.2024).
5. Переваги, недоліки та ризики: як трудова міграція впливає на економіку України. *24 Канал*. URL: https://zakordon.24tv.ua/perevagi-nedoliki-riziki-yak-trudova-migratsiya-vplivaye-ekonomiku_n1829823 (дата звернення: 21.03.2024).
6. Цимбал Л. І., Овчаренко К. В. Економічний вплив трудової міграції на економіку України. *Ефективна економіка*. 2020. № 10. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.10.2>
7. Małgorzata Walerych. The economic effects of emigration: a literature review. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*. 2020. No. 62. P. 121–135. DOI: <https://doi.org/10.15584/nsawg.2020.2.8>
8. Dilip Ratha, Sanket Mohapatra, Elina Scheja. Impact of Migration on Economic and Social Development: A Review of Evidence and Emerging Issues. World Bank Policy Research Working Paper. 2011. No. 5558. P. 39. DOI: <https://doi.org/10.1596/1813-9450-5558>

References

1. Bezuhlyy P. H. (2018) Chynnyky ta doslidzhennya mihratsiynoho rukhu v Ukrayini [Factors and consequences of the migration movement in Ukraine]. *Politychne zhyttya*, no. 3, pp. 4–9. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.3.1>
2. Hroshovi perekazy v Ukrayini (2008–2024). [Money transfers to Ukraine (2008–2024)]. *Minfin*. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/> (accessed 21 March 2024).
3. Humenyuk Y. P., Hohol' H. P. (2019) Teoretychni aspekty doslidzhennya vplyvu mizhnarodnoyi mihratsiyyi robochoyi syly na rozvytok ekonomichnoyi systemy [Theoretical aspects of the study of the impact of international labor migration on the development of the economic system]. *Visnyk natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika"*, no. 657, pp. 487.
4. Kil'kist' imihrantiv ta emihrantiv [Number of immigrants and emigrants]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ds/mr/km_sex_all_flow_e.xlsx (accessed 21 March 2024).
5. Perevahy, nedoliky ta ryzyky: yak trudova mihratsiya vplyvaye na ekonomiku Ukrayiny [Advantages, disadvantages and risks: how labor migration affects the economy of Ukraine]. *24 Kanal*. Available at: https://zakordon.24tv.ua/perevagi-nedoliki-riziki-yak-trudova-migratsiya-vplivaye-ekonomiku_n1829823 (accessed 21 March 2024).
6. Tymbal L., Ovcharenko K. (2020) Ekonomichnyy vplyv trudovoyi mihratsiyyi na ekonomiku Ukrayiny [The economic impact of labor migration on the economy of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, no. 10. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.10.2>
7. Małgorzata Walerych (2020) The economic effects of emigration: a literature review. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, no. 62, pp. 121–135. DOI: <https://doi.org/10.15584/nsawg.2020.2.8>
8. Dilip Ratha, Sanket Mohapatra, Elina Scheja (2011) Impact of Migration on Economic and Social Development: A Review of Evidence and Emerging Issues. World Bank Policy Research Working Paper, no. 5558, p. 39. DOI: <https://doi.org/10.1596/1813-9450-5558>